

Секція: Філософські науки

КІСІЛЬ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Івано-Франківський національний технічний

університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОНТОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ВНЗ

Адекватне розуміння широкого світоглядного сенсу речей – це те, чого часто не вистачає сьогодні в процесі розв’язання великої кількості різних за природою та характером проблем (перманентна нестабільність ситуацій, стрімкий розвиток багатьох сфер науки, ріст інформації, поява все нових технологій, зміна норм і цінностей і т.п.). Саме вищий навчальний заклад, формуючи особистість, має забезпечувати умови для пошуку студентом найголовнішого, найболючішого, найскладнішого і найбільш особистого: що є я і який у цьому сенс? Виявлення онтологічних смислів в освітньому процесі обумовлюється, таким чином, потребами часу і нас у ньому: тих, хто навчає й тих, кого вчать. Лише устремління до осягнення вищого й основоположного може гармонізувати діалог викладача й студента, їх спільне буття (співбуття), що сприятиме формуванню людини, здатної жити в злагоді з буттям і з собою.

Маємо розуміти, що освіта – це "не лише індивідуальна, суспільна, але й всезагальна онтологічна форма розвитку", "така ж фундаментальна форма існування буття, як простір, час, рух" [1, с. 19], це "спосіб буття, процес природного, вільного життя, в якому кожен акт навчання, виховання і самовиховання наповнені особистісними смислами, цінностями і цілями" [2, с. 19]. Під онтологічними аспектами в освітньому процесі розуміємо, по-перше, смисли, що виникають з ситуацій, тем і проблем буття, які входять до навчальних програм з усіх дисциплін або є

змістом *спланованої* педагогічної дії; по-друге, – смисли, що складають розуміння (правильне чи неправильне), нерозуміння, усвідомлення чи спостереження речей, ситуацій, станів і т.п. (їх призначення і мети), які стають частиною особистого досвіду в результаті *незапланованої* педагогічної дії, спонтанного діалогу основних суб'єктів освітнього процесу чи роздумів (рефлексії) одного з них. Як бачимо, це розуміння відрізняється від поняття онтологій – специфікацій концептуалізації (артефактів, структур, що описують значення елементів деякої системи). Ми говоримо про смисли, які виникають у результаті певного процесу, контакту людини і світу.

Від самого народження людина починає пізнавати буття, його системність, структуру. Спочатку це відбувається інтуїтивно, за природною системою спілкування дитини з батьками, спостереження за навколишнім середовищем і людьми. У школі діти глибше знайомляться й аналізують об'єкти природи, поняття протяжності (довжина, ширина, висота), простору (зверху, знизу, збоку), часу, руху і т.п. У свідомості дитини відбувається систематизація всіх основних форм буття: буття речей (тіл) і процесів, буття людини, буття духовного (ідеального), буття соціального; освоюються змісти природничо-наукові, історичні, культурні, моральні, філософські. Правильний підбір навчального матеріалу, його відповідність віковим нормам, цікавість є запорукою ефективності навчання і виховання. Завдання педагога – стати авторитетним партнером учня в справі освоєння світу як визначеного буття з його універсальною предметністю, у якій людина самовизначається як суб'єкт діяльності, створює свої власні виміри цього світу. З часом учень все гостріше усвідомлює, що разом із внутрішньою визначеністю буття світ характеризується невизначеністю, відносністю, зовнішньою обумовленістю. Те саме відчуває педагог, який з досвідом дедалі ясніше бачить непередбачуваність самого процесу навчання, коли нерідко

заплановані цілі не досягаються, результати неочікувані, буття освітнього процесу самотійне й об'єктивне.

Онтологічні смисли пронизують весь освітній процес у ВНЗ, вони є всюди, де є мислення, де є людина. Сучасна онтологія – це не "річ у собі", вона – буття людське, не вільне від витлумачення. А отже, вищий навчальний заклад має бути домом екзистенції, життєвості, де істинне буття розкривається через людську присутність, причетність, небайдужість, участь у збереженні та відтворенні розмаїття проявів буття. Екзистенційність освіти передбачає світоглядну активність особистості, розвиток образного мислення, інтуїції, творчої уяви, емоцій, відчуттів, пошук глибинних психологічних підвалин, без яких неможливе комфортне духовне існування людини, спроба збагнути глибинний смисл "вічних" питань: що є людина, що є історія, що є краса, що таке добро і зло, у чому сенс людського життя, звідки виник світ тощо. Школа життя, а не школа знань. Знання – не самоціль, воно шлях до мудрості.

Буття знання і мудрості в освітньому процесі детально проаналізував Валерій Скотний [3, с. 468-477]. Знання засноване на ідеалі мудрості, яка є інтуїцією розуму, постійним актуалітетом усіх філософських міркувань, атрибутом самодостатності людини, зрештою, метою навчально-педагогічного процесу. Знання – це та компонента мудрості, яка "підкоряється завданню буттєвого входження у світ значимих подій, найвищих життєвих цінностей". Мудрість – "не просто знання, а знання особливе, знання добротності, знання про благо, або, як нині говорять, осягнення вищих ціннісних смислів буття". Феномен знання виникає лише в єдності абсолютного та відносного, розум виявляється здатністю наповнюватись мудрістю життєвого досвіду, знання прагне бути мудрим. "Мудре знання – це не просто володіння інформацією, але знання, досить часто інтуїтивне, що надає цінності інформації. Мудрість – ціннісне

поєднання пізнання й оцінювання, інформації та цінності". Носієм мудрості може бути тільки людина.

Людина – не сторонній спостерігач, вона дивним чином споріднена із Всесвітом. Антропний принцип сучасної космології встановлює залежність існування людини як складної системи й космічної істоти від фундаментальних фізичних параметрів Всесвіту. Якщо змінити хоча б один із них, то стане неможливим існування ядер, атомів та багатьох інших фізичних об'єктів. Розуміння антропного принципу стане для студента важливим кроком до пізнання смислу універсально-онтологічної перспективи всього буттєвого, який полягає в необхідності обережного ставлення до таких атрибутів буття, як поступовість, розвиток, прогрес.

Українська середня та вища школа мусить також опиратись на вчення Григорія Сковороди про три світи, три специфічні види буття: великий (макрокосм), малий (мікрокосм) і символічний (Біблія) [див. напр. 4, с. 22]. Великий світ – це весь безмежний світ речей, який складається з безконечної кількості видимих і невидимих, старих і нових світів. Людина – центр, у якому сходяться і набувають свого значення усі смисли великого і символічного світів. Дуже важливо, щоб відбувався процес самопізнання, спрямований на осягнення невидимої природи в людині, що є прагненням осягнути в собі Бога.

Буття духовного, різноманітних форм його прояву – це особлива і надважлива група онтологічних смислів в освітньому процесі. "Дух – це дивовижний світ, який ще називають внутрішнім світом людини. Завдяки взаємодії людини і світу відбувається процес відображення всього, що оточує людину в її свідомості. Свідомість – це здатність головного мозку людини цілеспрямовано відображати буття світу, перетворювати його в образи і поняття" [5, с. 137]. Завдання сучасної освіти – виховати особистість із планетарною свідомістю, яка знаходить чи створює сприятливі умови для духовної самореалізації, самовдосконалення.

Духовність слід розуміти як "енергоінформаційний спосіб мобілізації енергетичного потенціалу особистості на творення матеріальних, інтелектуальних, етичних та естетичних цінностей" [6]. Духовність здійснюється шляхом духовної практики, діяльності мислячого індивіда (навчальної, наукової, такої, що пов'язана з мистецтвом чи потребує морального пошуку). Педагог сприяє духовному розвитку учня, він бере участь, а частіше проявляє ініціативу у створенні тих навчально-виховних ситуацій, які за ідеальним задумом сприяють росту духовності.

Смисли буття, які є невід'ємною частиною освітнього процесу, є не просто онтологічними, вони – метафізичні, бо не обмежуються виявленням сутності суцього, але екзистенційні за своєю природою. Характерні риси сучасних метафізичних систем можна дуже органічно трансформувати в дорожню карту цілеспрямованого процесу особистісного розвитку людини в умовах її навчання і виховання. Юзеф Бохенський до таких рис відносить емпіризм, інтелектуалізм, раціональний метод, онтологічні тенденції, універсалізм, гуманізм [7]. Емпіризм в навчальному процесі – це відкидання апіорності знання, це намагання дійти до суті речей через власний досвід. Інтелектуалізм – визнання можливості досвіду інтелектуального, не менш надійного, ніж досвід чуттєвий. Раціональний метод передбачає побудову роздумів за допомогою раціональної аргументації, адже дійсне розумне. Цей метод може слугувати універсальним способом примирення суперечностей у світі різних ідей і культур, носіями яких є наші вихованці. Онтологічні тенденції роблять наголос на буття. Студентам важливо пізнавати не лише феномени і сутності, а конкретне буття в цілому, в усіх його формах і модусах. Важливі тісні міжпредметні зв'язки і комплексне вивчення теми навчальної програми. Універсалізм наголошує на потребі не лише досліджувати розмаїття буття, але й не виключати жодного з його ступенів, не ставлячи при цьому ні одного із них у виключне положення.

Гуманізм – найчастіше застосовується в значенні "групового або особистого погляду на життя у філософській формі або в судженнях здорового глузду як світоглядна позиція щодо ставлення до людини, її інтересів. Найповніше визначили гуманізм 58 видатних учених, письменників, митців і громадських діячів у "Декларації світового гуманізму" (опублікованій в журналі "Free Inquiry" 1980 р.). Вони назвали десять фундаментальних принципів світського гуманізму: вільне дослідження; відділення церкви від держави; ідеал свободи, етика, яка базується на критичному мисленні; моральна освіта; релігійний скептицизм; розум; наука і техніка; еволюція; освіта" [8, с. 8].

Отже, виявлення та аналіз онтологічних аспектів в освітньому процесі – це пошук тих смислів з їх метафізичною, антропологічною природою, яким притаманний "погляд на світ крізь призму смислонасиченості людського способу буття..., погляд на людину в багатстві, розмаїтті її взаємин зі світом" [9, с. 206]. Розвиток особистості відбувається в організованому і цілеспрямованому освітньому процесі, наповненому природничо-науковими, історичними, культурними, моральними, філософськими онтологічними смислами. Ефективність засвоєння смислів залежить від того, наскільки якісним, інноваційним є діалог основних суб'єктів навчального процесу, а також від того, чи є органічною основою освіти емпіризм, інтелектуалізм, раціоналізм, універсалізм та гуманізм.

Література:

1. Пищулин Н.П. Образование как философская проблема / Пищулин Н.П. // Философские науки. – №1. – 2005. – С. 7–27.
2. Яковлева С.В. Образование как биографически значимое пространство. / Образование в современном мире. Сборник научных статей/Под редакцией профессора Ю.Г. Голуба. — Саратов: Изд-во Саратовского университета, 2009. Выпуск 4 - 320с.
3. Скотний В. Г. Філософія : історичний і систематичний курс / В. Г. Скотний. – К. : Знання України, 2005. – 576 с.
4. Сковорода Г.С. Твори: В 2-х т. / Сковорода Г.С. – Київ: Наукова думка, 1972. – Т. 1.
5. Губерський Л. В. Філософія: Навч. посіб. / Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін. ; за ред. І.Ф. Надольного. – 5-те вид., випр. і доп. – К. : Вікар, 2005. – 455 с.
6. Коваленко С.В., Ермолаева Л.К. Онтология духовности. Полевой аспект // Вестник Ивановского государственного энергетического университета. – 2008. – №.1 – С.65– 70.
7. Бохенский Ю. М. Современная европейская философия / Пер. М. Н. Грецкого. М., 2000. 256 с.
8. Андрущенко В. Гуманізм і гуманітаризм : спільне і специфічне / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 5 – 12.
9. Табачковський В. Г. Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.